

Egy óralátogatás margójára

*

Írta: Orvos Levente
Veszprém, 1998.

Egy áprilisi délelőttön az egyik általános iskolába látogattunk. Jó volt kicsik közt lenni. Utoljára akkor vettem részt ekkora gyermekek tanóráján, amikor magam is hasonló korú voltam. Kellemesen meglepett az óra jó hangulata. Keserű emlékek töltötték el szívemet saját régi tanáraimra és tanóráimra gondolva. Vajon milyen lennék, ha így neveltek volna? - fogalmazódott meg bennem a kérdés. Miközben erről gondolkodtam, a nevelési probléma gyökerét kezdtem el kutatni.

Az indító kérdések a következők: Ki számít jó tanárnak, - vagy másképpen megfogalmazva: - mi a jó tanár kritériuma? Milyen a helyes nevelési módszer, van-e egyáltalán ilyen? Létezik-e helyes nevelési módszer megfogalmazott értékrend nélkül? Beszélhetünk-e olyan *általános* értékrendről, amely a jó nevelés céljának tekinthető? Gondolataimat, lényegében e kérdések köré csoportosítva, jelen tanulmányomban foglaltam össze.

Mielőtt azonban a téma kifejtésébe kezdenék, leírom röviden tapasztalataimat a tanórával kapcsolatban.

Tapasztalat

Az egyik másodikos osztály magyar órájára ültem be. (Rejtély volt számomra, hogy miért kell a „magyar óra” elnevezés, hiszen az „olvasás” és „írás” ebben az életkorban annyira sarkalatos, hogy e két tantárgy igazán megérdemelné a külön-külön órát. Így a „sokat markol, keveset fog” elv alapján, a gyermekek sem írni, sem olvasni nem tanulnak meg rendszeresen.) A tanóra kötetlen légkörben folyt le. A gyerekeken látszott, hogy jól érzik magukat, és a tanító néni elmondása alapján szeretnek is iskolába járni. Semmi nem volt abból a feszültségből, amely az én kisiskolás kori, tanteremben töltött óráimat jellemezte. A hagyományos hierarchikus elrendezést megbontva a tanári asztal a fókuszpontból az ablak mellé került. A padokat kis - 4-5 fős - csoportokban, a teremben elszórtan helyezték el. Az így létrejött kb. 6 csoport között, a terem közepén, legalább 2,5 m széles sáv alakult ki, elegendő helyet biztosítva a mozgásra, amelyre a 6-7 éves csöppségeknek igényük van. Ezt ki is használták. Az óra elején, a katedra dobogóján körben a földre ülve telepedtek le. A kicsik elhozhatták saját mesekönyvüket, amelyből órán felolvastak. A tanító néni - nyilván a gyerekek sikerélménye érdekében - tapssal jutalmazta az egyes felolvasókat, mely cselekedetével a gyerekeket is tapssal indította. Ezt nem tartom szerencsés eszköznek. Inkább talán más módját kellene alkalmazni a díjazásnak, persze azt sem minden olvasás után, mert könnyen jutalom-inflációhoz vezethet. Az óra második felében a kicsik visszautak a helyükre, ahol már a hivatalos tan könyvből dolgoztak.

Nevelési mód, mint eszköz

A tekintélyelvű (autorikus) nevelés nagy károkat okozott a múltban, sőt azt kell mondani, hogy okoz ma is. A tananyag és a nevelő – ebben az esetben inkább tanító – középpontba állításával, nem jut kellő figyelem a gyermek természetes adottságaira. Túlfeszített tanmenet, követelés, magolás, a hatalom érzékeltetése, megfélemlítés és még sorolhatnánk a módszereket, amelyek sajnos el is érték a kitűzött célt. A tapasztalat azt mutatja, hogy az ilyen módon nevelt gyermekek, mivel nem alakul ki bennük a kellő önbecsülés és önbizalom, önállótlanok, félénkek, agresszívek, konformisták, tehát végső soron életképtelenek lesznek.¹ Másrészt ez a hozzáállás mára egy teljesítmény-orientált szemlélethez vezetett, amely azért különösen romboló, mert az ember értékét az általa felmutatott teljesítménnyel méri.

Úgy látszik, hogy a demokratikus nevelés személyközpontúságával orvosolni tudja a problémákat, és kiutat mutat a mára szinte katasztrofálissá vált oktatási-nevelési helyzetből. Mégis, mivel nincs megfelelő időtávtal, a módszer fiatal, elhamarkodott volna ítéletet hozni, és kijelenteni, hogy a demokratikus nevelés az egyedül üdvözítő módszer, és a tekintélyelvű nevelésben semmi megtartanivaló nincsen. Ha ez így volna, és a tekintélyelvű nevelésben tényleg semmi jó nem lenne, akkor életképtelensége miatt őseink már régen elvetették volna, más nevelési módszerre térve át. Elgondolkodtató, hogy mivel a modern demokratikus nevelési módszert csak a XIX. század végén dolgozták ki, hogyan tudták felnevelni a virágzó középkorra jellemző lovagot, vagy a reneszánsz humanistát, mert ezek életképességéhez kétség nem fér. De, hogy ne menjünk olyan távolra a múltba; Pázmányt, Rákóczit, Berzsenyi Dánielt, Petőfit, Széchenyi Istvánt, Apponyi Albertet vajon milyen módszerrel nevelték, hiszen ők is iskolázott emberek voltak? Az is nyilvánvaló, hogy *a laza erkölcsök, a család, a társadalom széthullása és a neurózis* - amelyben ma már a fiatalok egy része szenved - sem egyértelműen az autokratikus nevelési módszer következménye², hiszen a módszer régi, ezek a problémák pedig csak századunkban váltak komoly tényezővé.

a) *A Herbart-i tekintélyelvű nevelés*³ - *mint tézis*⁴

Manapság, ha tekintélyről esik szó, egyből a „sötét középkorra” gondolunk. Úgy véljük a tekintély buta, fölösleges, bizonyos esetekben egyenesen káros, jobb esetben is legfeljebb szükséges rossz. A tekintélyt és nyomában a tekintélyelvű nevelést összekapcsoljuk az uralkodással, a behódolással, az elnyomással, a félelemmel és a szeretetlenséggel. Tudnunk kell azonban, hogy ez nem mindig volt így. A tekintélyelvű nevelésnek *az a formája*, amelyet ma a neveléstudomány⁵ hajlamos úgy általában *magával* a tekintélyelvű neveléssel azonosítani,

¹ Annak idején a híres magyar tudós, Szent-Györgyi Albert - maga is tanár lévén -, tapasztalva a kritikusként mondható helyzetet, felemelte szavát a magyar iskolarendszer súlyos hibái ellen. Leginkább az autorikus módszerből fakadó hibákra hívta fel a figyelmet. Beszéde Szegeden az 1930. november 22-én egybe gyűlt Országos Testnevelési Kongresszus előtt hangzott el. Gondolatai ma is időszerűek. (Forrás: részlet olvasható belőle az interneten: <http://www.magyarfelsooktatas.hu/24.04/01.html>)

² E megjegyzésemnél feltételeztem, hogy a nevelés társadalomalakító hatású.

³ Lásd: Dr. Komlósi Sándor: Neveléstörténet, Tankönyvkiadó, Budapest, 1986, 98 köv.

⁴ „Már Leibniz rámutatott arra, hogy a különböző filozófiai rendszereknek általában igazuk van abban, amit állítanak, ellenben gyakran tévednek abban, amit tagadnak vagy hallgatólagosan kizárnak. Ez az oka annak is, hogy az emberi gondolkodás a maga kifejezett voltában dialektikusan fejlődik: az egyik egyoldalúság, mint *tézis* először a vele ellenkező egyoldalúságot, mint *antitézist* hozza létre, mielőtt a különböző szempontok egyensúlya, mint *szintézis* megvalósul (mely azonban a fogalmi gondolkodás szintjén soha nem lehet véges).” Lásd: Weissmahr Béla S.J.: Bevezetés az ismeretelméletbe. tkk sorozat, Róma, 1978, Az értékre vonatkozó tévedés kérdése, 91. o.

⁵ Galicza Jánosnál is túlnyomórészt ez a fajta azonosítás figyelhető meg. V.ö. Galicza János: Szemelvények a nevelés-

J. F. Herbart (1776-1841) nevelési rendszerére vezethető vissza.

Herbart - Comeniushoz hasonlóan - arra törekedett, hogy pedagógiai törekvéseit rendszerbe foglalja. Ez a törekvése egybeesett a klasszikus német filozófia (Kant, Hegel) rendszeralkotó tendenciájával. Deduktív úton kezdett a pedagógia tudományos felépítéséhez. Ez a hozzáállás adta nevelési gondolatainak spekulatív jellegét. Pedagógiai tudományának részei: a *kormányzás, az oktatás és az erkölcsi nevelés (vezetés)*.

A *kormányzást* szinte teljes mértékben a fegyelmezéssel azonosítja. A fegyelmezésről kifejtett gondolataiban megnyilvánul Herbartnak a gyermekhez való rideg, „porosz kaszárnyai szellemű” viszonya. A fegyelmezés lényegét Herbart a gyermek „szilaj heveskedésének” megtörésében látja, amit csak erőszakkal lehet elérni. Ezen az alapon dolgozza ki a fegyelmezés felhasználható eszközeit. Ide sorolja a fenyegetést, a gyermek szabadidejének kitöltését, a gyermek felett gyakorolt állandó felügyeletet, a parancsokat, a tilalmakat és a büntetést (a testi büntetést is). Ezekkel kell megtörni a gyermek akaratát s biztosítani a szülő és a nevelő tekintélyét. A fegyelmezés érdekében megengedhetőnek tartja többek közt a bezárást, az étel megvonását, a gyermek vétségeinek feljegyzését.

Az *oktatás* Herbart pedagógiájának leglényegesebb kategóriája. Nevelő oktatásról beszél, mivel szerinte az erkölcsi jellem az oktatás során kialakított képzetek tartalmától függ. A nevelést tehát szinte kizárólag az oktatásra szűkíti le.

A herbarti oktatáselméletnek - és az ebből következő gyakorlatnak - megkérdőjelezhető fegyelmezési módszerein túl, nagy negatívuma volt még a gyermek öntevékenységének korlátozása. A tekintélyelvű nevelésnek e herbarti formája váltotta ki a XIX. sz. végén, és a XX. sz. elején érvényre jutó modern demokratikus nevelési törekvéseket.

b) A XX. sz.-i demokratikus, vagy személyiségközpontú nevelés⁶ - mint antitézis

A reformpedagógia kialakulásához jelentősen hozzájárultak a gyermek- és fejlődéslélektan új eredményei. Az új irányzat képviselői helyesen hangsúlyozták, hogy a nevelésben eddig nem méltányolták eléggé a gyermeket, nem vették figyelembe életkori sajátosságait.

A módszer gyökerét Rousseau-nál kell keresnünk, aki megtapasztalva a civilizált társadalom egyénre gyakorolt torzító hatását, a megoldást a természethez való visszatérésben látta. A neveléstörténetben nála kerül először a gyermek a középpontba, mivel előtte általánosan a tananyag központúság uralkodott. Ő mondta ki először a tételt: a gyermek nem kicsinyített felnőtt. Ahhoz, hogy a nevelő fel tudja használni a természetnek a gyermeki képességek kifejlesztésére gyakorolt hatását, meg kell ismernie a gyermeki természet fejlődési törvényeit. Ezek olyan felfedezések, amelyek kopernikuszi fordulatot jelentettek a nevelésben.

Azonban Rousseau értelmezésénél vigyázni kell. Már a XVIII. sz-i filantrop (emberszerető) pedagógusok - Rousseau nyomán - *a gyermeket természeténél fogva jónak tartották*, így a nevelés, oktatás során a gyermek természetéhez kívántak igazodni. A reformpedagógia is ezen a nyomvonalon alakult ki, és haladt tovább.

Claparède (1873-1940) - svájci pszichológus, a funkcionális pedagógia kidolgozója - szerint a nevelés központja a gyermek, hozzá kell, hogy igazodjon az iskolai élet mindentényezője. A gyermekből kiinduló pedagógiai szemlélet népszerűsítője Ellen Key (1849-1926) svéd tanítónőnek „A gyermek százada” c. híres könyve volt. Rousseau tanítása alapján azt követelte, hogy a gyermeket hagyni kell kényszerítés nélkül növekedni. Szerinte a szülőknek

---

elmélet tanulásához, Veszprém 1996, 55-64. o.

⁶ Lásd: Dr. Komlósi Sándor: idézett mű. 67. köv., 188. köv.

és a nevelőknek nincs joguk a gyermeknek törvényt szabni, korlátozni, befolyásolni fejlődésüket. Montessori Mária (1870-1952) olasz orvos fel akarta szabadítani a gyermeket a felnőttek uralma alól. Szabad utat akart engedni a gyermek vele született tevékenységi erejének. Szerinte a nevelésnek nincs nagy jelentősége. Azt tartotta, hogy a nevelőnek nem szabad nevelnie, nem szabad beavatkoznia a fejlődés természetes folyamatába, de biztosítania kell a gyermek önkibontakozását szolgáló közvetlen környezeti hatásokat.

A reformpedagógusok nagy érdeme a gyermekközpontú nevelés kifejlesztése. Nagy súlyt helyeznek a gyermek természetes képességeinek kibontakoztatására és felismerték a közvetlen (természetes) környezet egyéniségformáló hatását. Eszményük az egyénre szabott iskola, amelyben csak azt tanítják, ami az élethez feltétlenül szükséges, és végül, de nem utolsó sorban, amelyben végre hagyják a gyermeket gyermekként felnőni.

De, hogy a kép teljes legyen, az előnyök mellett meg kell említeni a hiányosságokat is. A demokratikus nevelés e XX. sz.-i irányzata, a herbarti pedagógia *ellenhatásaként* jött létre. Ezért, a túlzások következtében a gyermek felszabadítására, személyiségének figyelembevételére irányuló alapjában véve helyes törekvések komoly pedagógiai tévedések okozói lettek. Majd minden demokratikus irányzat hibája abban rejlik, hogy az oktatómunkát *szinte kizárólag* a gyermek szubjektív érdeklődésére kívánja alapozni⁷. Azzal, hogy a gyermeki természet ilyen mértékben állítja középpontba, és hogy azt a társadalmi érdekektől független nevelés mértékévé teszi, korlátlan lehetőséget biztosított az individualizmus kibontakozásának. E. Key-nek a gyermek elnyomásával szembeni tiltakozása a gyermeki autonómia szélsőséges hangsúlyozásához, a nevelés társadalmi igényeinek tagadásához, és végső soron nála is az egyoldalú individualizmus eszméjének hirdetéséhez vezetett. Elmondható tehát, hogy az a fajta atomizáció és szétesettség - melyet a világban tapasztalunk - lett az ár, amelyet a gyermek felszabadításáért fizetnünk kellett.

Ha most egy pillanatra megállunk, és a fent említett társadalmi bajokra gondolunk, kivehető, hogy azoknak legalább oly mértékben okozója a demokratikus pedagógia, mint a tekintélyelvű nevelés.

Embereszmény, mint cél

Minden új pedagógia jobb megoldást kínál, orvosolni kívánja a múlt sebeit, testben-lélekben egészségesebb embereszmény kialakítására törekszik. Hogy megtalálja-e a megfelelő orvosságot, az attól függ milyen mélyre mer leásni a problémák okának keresésénél.

Nem beszélhetünk nevelési módról, nevelési elvről anélkül, hogy valamiféle értékrendet, egyfajta elérni kívánt embereszményt, – akár burkoltan – meg ne fogalmazzunk. Éppen ezért tévedés azt gondolni, hogy létezik világnézetileg semleges oktatás, eszménytől, értékrendtől független nevelés.⁸ Ma ettől visszhangzik az egész közélet, és ez a szemlélet húzódik meg – nézetem szerint – a N.A.T. háttérében is.

⁷ Ez a szemlélet ma sem mondható túlhaladottnak. John Holt így írt a hatvanas években (Írása Magyarországon 1991-ben a Gondolat kiadónál jelent meg, Iskolai kudarcok címmel.): „Mi a megoldás? Csakis egyféle lehet, más kiutat nem látok. Olyan iskolára van szükség, amelyben minden egyes gyerek a maga sajátos módján elégítheti ki kíváncsiságát... Röviden az iskola legyen egy óriási „svédasztal”... Vessünk hát véget a kényszernek, és hagyjuk levegőhöz jutni őket!” Lásd: Galicza János: i.m. 282.o

⁸ v.ö. P. H. Kolvenbach: Nevelni Szent Ignác szellemében. Távtatok, 1997/5, 37. sz., 562. o. A semlegesség gondolata mögött úgyhiszem egyfajta újpozitivistá szemlélet áll. Lásd: Weissmahr Béla: i.m., Nincsenek „puszta tények”, 43. o.

Demokratikus, vagy tekintélyelvű nevelés - mint eszköz - segítségével más-más embert formál a naturalista, a materialista, a liberális, az ateista és a hívő. Aki a világnézeti semlegességet hirdeti, egy bizonyos szintig eljutva kifejlesztheti akár a legjobb nevelési módszereket, a problémát azonban gyökerében megragadni nem lesz képes, hiszen ha emberről beszélünk, nem kerülhetjük ki a metafizikai kérdéseket.⁹

Az oktatásemélet a képzés elérendő céljaként a „korszerű műveltség”-nek, a „társadalmi műveltség alapvető javai”-nak elsajátítását tűzi ki.¹⁰ Az érték semleges nevelés hirdetői a hibát ott követik el, hogy ezek háttérében az „*általános emberi értékek*” -, mint objektív változatlan valóság - meglétét tételezik fel. De hogy ki, mit ért ez alatt, arról már nem ejtünk szót, hiszen ez mindenki számára „egyértelmű”.

A történelem folyamára tekintve elének tárul, mit értettek általában emberi értékek alatt a Jézus Krisztus előtti „pogány” rabszolgatartó társadalmak. Az „emberiség” eszméje - amelyet a mai humanisták „ab ovo” adottnak tekintenek, és amely nélkül semmiféle *általános emberi* nem képzelhető el - csak lassú fejlődés eredménye. Még a fejlett egyiptomi kultúrában is csak az egyiptomit illette meg az ember elnevezés. A többit még az élethez való jogok sem illették. A görögök „barbar”-nak mondták a számukra érthetetlen nyelven „dadogó” idegent.¹¹ Először a sztoikusoknál találkozunk valamiféle *emberiség* fogalommal, bár náluk csak annyiban módosul a régebbi görög-barbár viszony, hogy nem vérségi alapon történik a megkülönböztetés. Lehetnek rossz görögök és jó barbárok. A római „humanitas” sem terjedt ki minden emberre. A barbár náluk is „inhumanus” volt. A régi Rómában még a csecsemőgyilkosság is megengedett volt, erkölcsi és jogi tekintetben egyaránt.¹² Az „egyetlen” emberiség kialakulása a zsidó-keresztény eszmének köszönhető. Ha csak egy Isten van, akkor valamennyi ember az Ő gyermeke, s egymásnak testvére.¹³

Sajnos az emberi méltóság alapja sokak számára, még ma sem egyértelmű. Ki számít embernek? A liberális válasz - kimondatlanul is - így hangzik: A *közmegegyezés* szerint - hiszen ebben a kérdésben ez a legilletékesebb fórum - ma ez, holnap az. A magzatot és a magatehetetlen öreget - jobb esetben - orvosi vélemény és bírói döntés „teszi” emberré. A világnézeti semlegesség következményeként, mára az emberi méltóság a napi politika, vagy éppen a gazdasági helyzet függvénye lett.¹⁴

Mi keresztények nyíltan vállaljuk eszményünket. Nekünk Jézus Krisztus az Út, az Igazság és az élet (Jn 14,6). Számunkra nincs más eszmény és cél, csak aki az Alfa és az Ómega, a kezdet és a vég (Jel 1,8; 21,6; 22,13). Az általános emberi értékek elvont ingoványa helyett Ő konkrét formában mutatta meg nekünk, milyennek kellene lennie AZ EMBER-nek a maga valóságában.

⁹ Jacques Maritain: Az igazi humanizmus (Szent István Társulat, 1996.) című könyvében tárgyalja ezt a problémakört. „Az embernek csak emberit nyújtani, jegyezte meg Arisztotelész, annyi mint elárulni az embert, boldogtalanságát akarni, mivel az ember, önmaga legfontosabb alkotórészeivel, szellemével, többre hivatott a pusztán emberi létnél. Ezzel az elvvel (ha nem is alkalmazásának módjával) Rámánudzsa, Epiktétosz, Nietzsche és Keresztes Szent János is egyetértenek.” (13. o. és köv.)

¹⁰ v.ö. Nagy Sándor: Az oktatás folyamata és módszerei, Volos Kiadó, 1997, 31.o.

¹¹ v.ö. Nyíri Tamás: Antropológiai vázlatok, Szent István Társulat, Budapest 1972, 18. és következő oldalak

¹² v.ö. Varga Andor S.J.: Élet és erkölcs, tkk. sorozat, Róma 1980, 48.o.

¹³ v.ö. Nyíri T., i.m. 21-22. o.

¹⁴ A régi Rómában mikor a II. sz. elején a népesség csökkenni kezdett, szigorú törvényeket hoztak a magzatgyilkosság ellen. Így akarták megállítani a nemzet erkölcsi lezüllését, így akarták a népet erősíteni. (v.ö. Varga Andor i.m., uo.) Köztudott, hogy Magyarországon a népesség nagymértékben csökken, azonban az abortusz továbbra is legális. Talán erkölcsileg mélyebben vagyunk még a császárkori Rómánál is?

A krisztusi pedagógia, avagy a tekintélyelvű személyiségközpontú nevelés – mint szintézis

A fentiekben már céloztam rá, hogy az a módszer, amelyet mi autoriter pedagógiaként ismerünk, nem azonosítható magával a tekintélyelvű neveléssel, hanem annak csak egy eltorzult formája. Mivel manapság ezzel a nevelési móddal kapcsolatban, meglehetősen rossz tapasztalataink vannak, magáról a *tekintélyről* is eltorzult kép él bennünk. Elvetettük a tekintélyt, mint a szabadság fölösleges akadályát, mint az élet eső számú ellenségét. A tekintély romjain kialakult a szélsőséges individualizmus, amely végső soron a család szerkezet fellazulásához, és ennek eredményeképpen, a társadalom széteséséhez vezetett. Ruth Bang szerint különbséget kell tennünk *érett tekintély* és *éretlen, autoriter magatartás* között.¹⁵ Eszerint az általunk tapasztalt autorikus magatartás háttérében *éretlen* nevelői hozzáállás húzódik meg.

Hogy a múltban - sajnos - szinte kizárólag ebben a szellemben neveltek, az szomorú tény. Azonban a hibákat látva nem lenne helyes teljesen elvetni ezt a módszert. Nagy hibát követnénk el, „kiöntenénk a gyereket a vízzel együtt”. A nehézségek ellenére fel kell vállalnunk a helyes értelemben vett tekintélyt, - a szép és nagy dolgokért általában meg kell küzdenünk.

A tekintély helyes értelmezésére és gyakorlására maga Jézus Krisztus tanított meg minket: „Majd versengés támadt köztük (t.i. az apostolok között), hogy melyikük nagyobb. Erre (Jézus) ezt mondta nekik: A királyok uralkodnak a népeken, s akiknek hatalom van a kezükben, jótevőknek hívatják magukat. Közöttetek ne így legyen. A legnagyobb legyen olyan, mintha a legkisebb volna, *az előljáró pedig mintha szolgálja volna*. Mert ki nagyobb, aki az asztalnál ül, vagy aki felszolgál? Nyilván az, aki az asztalnál ül. *Én mégis* úgy vagyok köztetek, mintha a *szolgátok* volnék.” (Lk 22,24-27)

Vagy egy másik helyen: „Vacsora közben történt. [...] Jézus *tudta*, hogy az Atya *mindent* a kezébe adott, s hogy Istentől jött és Istenhez tér vissza. *Mégis* fölkel a vacsora mellől, levette felsőruháját, fogott egy vászonkendőt, és maga elé kötötte. Aztán vizet öntött egy mosdótálba, majd hozzáfogott, hogy sorra megmossa, s a derekára kötött kendővel megtörölje tanítványainak a lábát. [...] Amikor megmosta lábukat, fölvette felsőruháját, újra asztalhoz ült és így szólt hozzájuk: 'Tudjátok mit tettem veletek? Ti Mesternek és Úrnak hívtok, s jól teszitek, mert az vagyok. Ha tehát én, az Úr és Mester megmostam lábatokat, nektek is meg kell mosnotok egymás lábát. Példát adtam, hogy amit én tettem, ti is tegyétek meg.' (Jn 13,1-15)”

Jézus tekintélye vitathatatlan: „Jézus tudta, hogy az Atya mindent a kezébe adott, s hogy Istentől jött és Istenhez tér vissza. [...] Ti Mesternek és Úrnak hívtok, s jól teszitek, mert az vagyok.” Azonban ez a kisgyermek „tekintélye”; azé, aki a betlehemi istállóban született (v.ö. Lk 2,7), és azé, akivel szüleinek menekülnie kellett a csecsemőgyilkosok elöl (Mt 2,13-15). Az isteni pedagógia tekintélyelvű, de magába foglal minden olyan értéket, amelyekért a reformpedagógusok küzdöttek. Olyan tekintély ez, amely dicsőítő éneket fakaszt a kisdetek

¹⁵ v.ö. Galicza János i.m., 118.o és köv. V.ö. még „segítő tekintély” 112-114. o. Az éretlen autoriter magatartás éppen az ellenkezőjét éri el annak, amire törekszik. Annyiban igazuk van, hogy a társadalmi beilleszkedés nem valósítható meg normákhoz való igazodás, alkalmazkodás, valamiféle tekintély elfogadása nélkül. Viszont ahhoz, hogy a beilleszkedést *érettnek* és ebből kifolyólag erkölcsösnek nevezhessük, szükséges, hogy az egyén a normákat *tudatosan* ismerje el, és azokat *értelmesnek* lássa. Könnyen belátható, hogy az érett beilleszkedést az éretlen tekintélyelvű nevelés eszközeivel - félelemkeltéssel, fenyegetéssel, megalázással, a hatalom éreztetésével- elérni nem lehet. V.ö. Szentmártoni Mihály S.J.: A személyi érettség felé. tkk sorozat, Róma, 1978, 21. köv., 51-52. o.

ajkáról (Mt 21,15 k). Ez a tekintély gyöngéd és szeretetet áraszt magából, nincs benne félelem (1Jn 4,8; 4,18; Mt 17,4), barátainak hív minket (Jn 15,15), nem ítél el senkit (Jn 3,17; 5,22; 8,11; 12,47) még a bűnösök is szeretik (Mt 11,19). Nem túri a langyosokat (Jel 3,16), a behódolást (Mt 16,23) nem igazodik az emberi érdekekhez (Mt 22,16). Ez a pedagógia személyiségközpontú. Jézus a szőlőtő, mi a szőlővesszők (Jn 15). Isten alázata felemel minket, hiszen csak a szőlővessző tud gyümölcsöt teremni. „Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak benneteket, s arra rendelvelek, hogy menjetek, teremjetelek gyümölcsöt, marandó gyümölcsöt.” (Jn 15,16). Isten tekintélye nem nyom el bennünket. Isten maga akarta, hogy az ember saját képmására *teremtő* legyen: hogy uralma alá hajtja a földet és befejezve a teremtést, önmagát is befejezze (v.ö. Ter 1,28 k). Világos, hogy az éretlen autoriter magatartásnak nincs köze a helyes értelemben vett tekintélyelvű neveléshez.

A krisztusi pedagógia tehát teljes nevelés, a szó legtágabb értelmében. Magában foglalja a helyes értelemben vett tekintélyelvű és személyiségközpontú nevelést *is*, azoknál azonban jóval több. A keresztény¹⁶ élet nem más, mint maga a teljesség.

Összegzés:

A Szent Ignác-i nevelés – mint a krisztusi pedagógia egy megvalósult alternatívája

A krisztusi pedagógiát ma csak kevesen ismerik, azok is jobbra torzított formában. A „poszt keresztény” társadalomban Krisztus és a kereszténység tabu, némelyek számára szükséges rossz, múzeumi tárgy, de mindenképpen elmondhatjuk, hogy valami olyan, ami nagyon távol áll a mai felvilágosult, „nagykorúvá érett”¹⁷ embertől. Hogy Krisztust az emberek újra jobban megismerjék, méghozzá a maga valóságában, úgy hogy a kereszténység ne az élet ellensége, hanem maga az Élet legyen számukra, ebben nagy feladat hárul ránk, keresztényekre.

Hogy a múltban az egyház képes volt életképes embereket nevelni, vitán felül áll, hiszen nemzeti nagyjaink többsége egyházi iskolába járt. E kis tanulmány összegzéseként Loyolai Szent Ignác nevelési módszerének tanulmányozására buzdítom a kedves olvasót. Hogy miért? Mert *harmonikus egységbe olvasztja a helyesen értelmezett tekintélyelvű és személyiségközpontú nevelést, másrészt a modern ember számára leginkább követhető formában állítja elének a tökéletes eszményt, a célt: Krisztust. Az ignáci lelkiség hidat verhet a szekularizálódott, tudományokban gazdag, misztikára szomjas modern ember és a hiteles kereszténység között.*

Sajnos a Szt. Ignác-i – jezsuita - neveléssel kapcsolatban is nagyon sok előítélettel találkozunk a mai világban. Ennek egyik oka a kommunista ideológusok tudatos ferdítése.¹⁸ Itt most

¹⁶ khrisztianosz, görög szó, jelentése: krisztusi, krisztiánus, *keresztény*

¹⁷ „A francia enciklopédisták napjaitól kezdve tart a világ intenzív „nagykorúsítása”. Filozófusok és pszichológusok, teológusok és politikusok, nevelők és szónokok hirdetik, hogy századunk végre az érett, nagykorú, önmagát tudatosan megalkotó és beteljesítő ember kora. [...] Szigorúan tudományos megfigyelések mintha nem igazolnák a világ „nagykorúságát”. Újabb adatok szerint a modern, előrehaladott, űrbe repülő és elektromos agyat kigondoló nyugati civilizáció embereinek több mint kétharmada érzelmileg kiegyensúlyozatlan, erkölcsileg gyerekes, vallásilag primitív.” Ld. Szentmártoni Mihály: i.m., bevezetés.

¹⁸ Sajnos még a tanárképző főiskolai jegyzet is hibás szemléletet sugallt: „A jezsuita rend 1534-ben a katolikus Egyház megingott hatalmának visszaállítására jött létre. [...] A jezsuita nevelés fő célkitűzése olyan egyének kialakítása volt, akik egyesíteni tudták az egyház iránti vak engedelmességüket saját egyéniségük formálásával, önálló szellemi gondolkodásuk megsemmisítését pedig a formális gondolkodás magas színvonalával. E nevelési célkitűzés érdekében a

nincs lehetőség a Szent Ignác-i nevelés teljes bemutatására, pusztán néhány lényeges – önkényesen kiragadott - szempontra, nevelési vezérmotívumra hívnám fel a figyelmet a félreértések és az előítéletek eloszlatása végett.

1. Egyes szerzők gyakran úgy mutatják be Szent Ignácot, mint a katonás önfegyelem, a vasakarátú aszkézis hősét, aki megalapította a jezsuita rendet, a minden szolgálatra kész katonacsapatot és azt a pápa rendelkezésére bocsátotta. Ez a kép él ma is a köztudatban. Azonban ez a felfogás igen egyoldalú; ez a legkevesebb, amit mondhatunk, mert egyoldalúsága miatt annyira torzít, hogy hamisnak is bélyegezhető. Pár évtizede szakemberek kimutatták, hogy Loyolai Szent Ignác mindenekelőtt misztikus volt.

Igaz, hogy a rend egyik alapvető vonása az engedelmisség, azonban aki a rendet egy kicsit belülről is ismeri, aligha hiszi a jezsuiták vakfegyelméről szóló elbeszéléseket. Ismert a jezsuiták nagy készsége és az egyházhoz való hűségük. De hogy a jezsuiták saját elgondolásaikkal visszafojtásával vakon elfogadják a hibákat, tévedéseket, az a legkevésbé sem állítható. Ellenkezőleg: éber figyelmet várnak el tőlük, hogy minden helyzetben Isten nagyobb dicsőségét keresve önállóan döntsenek és járjanak el. A Jézus Társaságban az engedelmisség *nem militarista jellegű, nem katonai fegyelem, hanem a természetfeletti hitből fakad, illetve a természetfeletti remény és szeretet kifejezése*. A Társaság nem lenne apostoli testület bizonyos szervezettség és szabályzat nélkül, tehát engedelmisség nélkül; de az engedelmisség köteleke igazában a szeretet köteleke.¹⁹

2. „Ignácnak és társainak eredeti terve a kereszténység örömhírének közvetlen hirdetése volt. Hamarosan azonban meglátták az oktatás jelentőségét, hisz az állam még nem vette magára ennek felelősségét, de a szélesebb körű képzés igénye ekkor már megmutatkozott. A régi szerzetesrendek, melyek kezdettől kolostori iskolákat vezettek, és az egyházmegyék káptalani iskolái különböző okokból az igényt már nem tudták kielégíteni, míg a reformátorok kiváló iskolákkal jelentek meg Európában. Ignác rendjével ezt a hiányt akarta pótolni.”²⁰

3. 1599-ben készült el a *Ratio Studiorum* (tanulmányi rend). - E művet 1986-ban a főbb pedagógiai irányvonalak megtartása mellett korunk nevelésének fényében újították meg. Ezen új átdolgozást nagymértékben különböző kultúrák és eszmerendszerek ihlették. A mű címe: *The Characteristics of Jesuit Education (A jezsuita nevelés jellegzetességei)*. - Még ma is érdemes felfigyelni arra a fontosságra, amelyet a *Ratio* tulajdonít a következő alaptételnek: egy emberi lény semmilyen területen sem tud eljutni a felnőtté válás állapotába, ha más emberek, és pedig felnőttek nem lépnek közbe; más szavakkal: senkinek sem sikerül megérnie, vagy felnőnie más ember segítségével nélkül.²¹ A *Ratio* - kiadása után - két évszázadra meghatározta a nevelés és a tanítás eszményét és módszereit, s nemcsak a katolikus egyházban, hanem a protestáns iskolákban is éreztette hatását. Erre elég Bethlen Gábort idéznünk Mészáros István: *Az iskolaügy története* című könyvéből. A fejedelem azt írta Alvinczi Péter kassai prédikátornak unokaöccse nevelését illetően: „Parancsoljon Kegyelmed Károlinak, az gyermeket tanítsa szorgalmasan és ne magyar scholákban való hitván szokás szerént, hanem more jesuitarum - a jezsuiták módjára... Ha az gyermeket nem félténém (hogy áttérítik katolikus hitre), jezsuitával taníttatnám” (293.o.).²²

---

tanulók felett állandó felügyeletet gyakoroltak, s megszervezték a besúgást, a hízelkedést, az alázkodást. [...] Az ilyen nevelés eredményeképpen jött létre a képmutató, álszent, vakon engedelmeskedő ember. ...” Dr. Komlósi Sándor, i.m. 38-39.o.

¹⁹ v.ö. Szabó Ferenc S.J.: Napfogyatkozás. Róma, 1991, 173-174 o.; Jezsuiták tegnap és ma. J.T.M.R., 1993, 22. o.

²⁰ Jezsuiták... 12-13 o.

²¹ v.ö. P. H. Kolvenbach: i.m., 561. o.

²² v.ö. Szilas László S.J.: Kis magyar egyháztörténet. tkk sorozat, Róma, 1982., 87. o.

4. „A Szent Ignác-i nevelés nem jelent valami – Montessori vagy Faure típusú – rendszert, hanem egy örökségre utal, amely több évszázados tapasztalatból és egy jövőképből áll: összefüggő egésze irányelveknek és tanácsoknak, amelyek hol a józan érzékből erednek, hol a keresztény hitből merített meggyőződésből, hol hosszú tanítási tapasztalat kiértékeléséből, hol pedig a jövőre tekintő követelményből. Ennek az ignáci egésznek több vonása semmi eredetiséggel sem bír, és megtalálható a legtöbb önmagára adó pedagógiai rendszerben; de mindezen nevelői szempontok kombinációja őriz valami sajátos jelleget, annál is inkább, mert 1548 óta kiállta a próbát, és nagyszámú kultúrán és civilizáción rajta hagyta a nyomát.”²³

5. A jezsuita lelkiesség alapját - és így a nevelését is - a Loyolai Szent Ignác által írt a „Lelkigyakorlatok” szellemisége képezi. „Ennek a rövid műnek egyik sajátossága, hogy nem alkalmas folyamatos olvasásra. Semmiben sem hasonlít egy pedagógiai kézikönyvhöz, vagy egy didaktikai értekezéshez. Funkcionális iratcsomó akar lenni, gyakorlati összeállítás, amely egy sorozat dokumentumból áll. Ezek nagyon különböző irodalmi műfajhoz tartoznak, de pontos céljuk van: konkrétan bemutatnak egy utat, amely a lelkigyakorlatok végzőjét elvezeti oda, hogy hagyja magát az Úrtól nevelni, felismerje az élet célját, saját földi rendeltetését, annak fényében, ami a túlvilágon vár rá, és hogy aztán levonja ennek a felfedezésnek a következményeit, meghozván azokat a választásokat és döntéseket, amelyek „kötelezőnek” tűnnek. [...] A vezető a lelkigyakorlatok végzőjét megtanítja arra, hogy olyan módon kezelje a mondatot, hogy Isten fejezhesse be, annak a személynek a javára, aki hagyja magát nevelni.”²⁴

6. „A tanítást és nevelést egyszerre hangsúlyozták, így az általuk meghonosított hitoktatást; a büntetés helyett a jutalmazást, a nevelői példamutatás fontosságát. A jezsuita iskolákban komolyan vették Szent Ignác nevelési elvét: „Non multa, sed multum”, azaz ne sokat, inkább mélyen. Ez a tananyag egységét jelentette egy főtárggyal és a hozzá kapcsolódó rokon tárgyakkal. [...] A tananyag egységén túl ez lehetővé tette a tanulók korának megfelelő szint biztosítását is, s a tananyag mintegy koncentrikus körökben bővült évente. Az osztályokban általában egy tanár tanított, inkább a formális képzettséget, a gondolkodás fejlesztését adva, semmint materiális tudásmennyiséget.”²⁵

7. „Az egész ignáci pedagógiát dinamizmus járja át; a dinamizmus olyan optimizmusra épül, amelyet a hit tart fenn, a Teremtő és Üdvözítő művébe, a minden emberi lényben és minden teremtett dologban folyó munkájába vetett hit.”²⁶

8. A különbözőségek tiszteletben tartása. Az ignáci nevelésben a gondoskodás mindig a személyre irányul, és pedig a személyre úgy, ahogy van, amilyen a személy a maga valóságában. Amint a *Lelkigyakorlatok* arra törekszenek, hogy az emberi lényt a maga igazságában megérintsék, hogy így az Úrral való találkozás igaz legyen, hasonlóképpen a *Ratio* nem olyannak veszi a diákot, amilyennek szeretnénk elméletben, vagy valami eszményítő álmodásban, hanem olyannak, amilyen ő maga jelenlegi állapotában. Az a szabadság, amely a múltbéli kollégiumokban uralkodott, módot nyújtott arra, hogy senkire se erőltessenek rá egy erejét meghaladó tanulmányi programot, és lehetővé tette, hogy egyik diák tanulmányi idejét meghosszabbítsák, a másik viszont egy fokozatot átugorhasson. Az ignáci pedagógia felette érzékeny kinek-kinek saját szükségleteire. Az 1599-es *Ratio* szemmel láthatólag nem tud ki-selejtezzett, vagy elmaradott diákról. Mindenki a legteljesebben kibontakoztathatta képessége-

²³ P. H. Kolvenbach: i.m., 558. o.

²⁴ P. H. Kolvenbach: i.m., 559. o.

²⁵ Jezsuiták... 13. o.

²⁶ P. H. Kolvenbach: i.m., 563. o.

it és talentumait.

Ha az egyéni szempont ma már nem érvényesül úgy, mint régen annál inkább érvényesül a kollektív szempont. A modern társadalom agyonkínzott nemzedéket bíz a nevelőkre; gyötörrik őket a technológia minden téren elért vívmányai, a médiumok, szorongást kelt bennük a meglehetősen bizonytalan jövő, felkavarja őket egy sereg érték és eszmény csődje. Illúzió azt akarni, hogy ez a nemzedék más legyen, mint ami; a *Ratio* szellemében ezt a nemzedéket el kell fogadni úgy, ahogy van, és ez kikerülhetetlenül összezavarja a szokásos pedagógiai megközelítést.

Valójában, nagyjából mindenütt és még a nevelésben is, növekszik egyfajta elutasítása annak, hogy eltérjék, ami elüt a normától. A *Ratio* igyekszik tiszteletben tartani és előmozdítani a különbözőséget, pozitív módon beépítve egy harmonikus emberi egészbe, nyilván a Szentháromság képére és hasonlatosságára (Ter 1,26-27); elutasítja viszont, hogy mindaz, ami nem illik bele a szokásokba vagy a jó modorba, mindaz, ami furcsa vagy idegen, elutasító megkülönböztetésben és kizárásban részesüljön.²⁷

9. A „cura personalis” - a személy, a személyiség gondozása. Az ignáci pedagógia valamennyi jellegzetes vonásában a személynek szentelt figyelemmel találkozunk. A jezsuiták meggyőződéssel hittek a „cura personalis”-ban, olyannyira, hogy nemegyszer elhagyták a tömegnek szóló igehirdetést a személytől személyhez szóló lelki beszélgetés javára. A *Ratio*-ban a gyermekek önnevelése is fontos szerepet kap: „A gyermekek társaiktól könnyebben megértik azt, amit elmagyaráznak nekik, mint tanáraiktól” - állapítja meg a *Ratio*.²⁸

10. A testedzés lényeges helyet foglal el a jezsuita nevelésben, ezért a sportra és pihenésre is nagy gondot fordítottak. „Csataterük (ti. a jezsuitáké) lett a kerek nagy világ, s ezért a testi erő és egészség lényeges kellék volt ahhoz, hogy feladatuknak megfelelhessenek. Tulajdon tapasztalatán okulva Ignác ezt folyton szemé előtt tartotta és fiai előtt szakadatlanul, hangsúlyozta. Közülük ugyanis sokan csak a lélek kiművelésére fordították figyelmüket s abban a veszélyben voltak, hogy elhanyagolják testüket, az egyetlen eszközt, mellyel a lélek tevékenyen munkálkodhatik.” Szent Ignácról beszélve Ribadeneira említi: „Mivel betegeskedése és testi gyengesége nagyon akadályozták tanulmányaiban, igen nagy súlyt helyezett társai egészségének gondozására”. Ignác maga egy helyen így ír: „Egy uncia ételszentség rendkívül jó egészséggel párosulva többet ér a lelkek mentésében, mint feltűnő ételszentség egy uncia egészséggel.”²⁹

11. „A sajátos neveléshez tartozott a diákakadémia és az iskolai színház. Az „akadémia” egy kisebb dráma vagy egy dialógus előadásából állt. A jezsuita dráma az erkölcsi tanítás és egyben a játék örömét szolgálta. [...] A drámák anyagát túlnyomórészt a Bibliából, a szentek legendáiból, gyakran középkori misztériumjátékokból merítették. A nép erkölcsének javítására némelykor az iszákosság, az idegen szokások utánzása, a káromkodás, vagy a kor szociális körülményei ellen írt darabokat játszottak. A latin szöveget néha a felvonások közötti játékokban váltotta fel a nemzeti nyelv. Mindez jó lehetőséget adott a diákoknak a latin nyelv gyakorlásán túl a nyilvános fellépések megszokására, de természetesen a vidék lelkipásztori gondozására is. Látható, hogy előtérben a humanista nevelési eszmény állt: „Ad eloquentiam excitare et informare ingenium”, felébreszteni a szellemet és ékesszólásra nevelni, a szó legtagabb értelmében³⁰ - Milyen nagy szükség lenne erre ma is!

²⁷ v.ö. P. H. Kolvenbach: i.m., 564-565. o.

²⁸ P. H. Kolvenbach: i.m., 566. o.

²⁹ v.ö. Lockington William I. S.J.: Testedzés és lélekkultúra. "A SZÍV" szerkesztősége, Budapest, 1927, 9-10. o.

³⁰ Jezsuiták..., 13.o.

A Szent Ignác-i nevelés behatóbb tanulmányozására ajánlott irodalom:

Nemesszeghy Ervin S.J.: *Jezsuiták küldetése*, Korda Kiadó, 1998. - A neves szerkesztő ebben az igen jelentős méretű könyvében bemutatja a jezsuita nevelés jellemzőit és az Ignác-i pedagógiát.

The Characteristics of Jesuit Education. - Ezt az iratot jezsuita szakemberekből álló bizottság jelentette meg 1987-ben. P. Kolvenbach - jezsuita generális - hivatalos előszava 1986. december 8-án kelt. Ez a rövid, de kiváló mű a közeljövőben megjelenik magyar fordításban is.

Prohászka Ottokár: *Utak és állomások, A Collegium Germanico-Hungaricumban*, Schütz Antal: P. O. összegyűjtött munkái, XVI. k., Sz.I.T., Budapest, 1928, 158-271. o. - Prohászka Ottokár a nagy püspök kispapi éveit, azaz hét esztendőt töltött a jezsuiták kezében lévő Collegium Germanico-Hungaricumban. E műben ottani élményeiről, tapasztalatairól számol be. A mű révén első kézből nyerhetünk bepillantást a XIX. századvégi jezsuita nevelésbe.

Peter Hans Kolvenbach: *Nevelni Szent Ignác szellemében*, Távlatok, 1997/5, 37. sz., 558-567. o.

Jezsuiták tegnap és ma. Jézus Társasága Magyar Rendtartománya, 1993.

Közvetve:

Loyolai Szent Ignác: *Lelkigyakorlatok*, Jézus Társasága Magyar Rendtartománya, 1994.

Jézus Társaságának Rendalkotmánya és Kiegészítő Szabályok. Jézus Társasága Magyar Rendtartománya, Budapest, 1997.

Cándido de Dalmases: *Loyolai Szent Ignác*. „ANIMA UNA”-könyvek/9, Jézus Társasága Magyar Rendtartománya, Budapest, 1995.

André Ravier S.J.: *Loyolai Szent Ignác megalapítja Jézus Társaságát* „ANIMA UNA”-KÖNYVEK/7, Jézus Társasága Magyar Rendtartománya, Budapest, 1994.

Szabó Ferenc S.J.: *Kegyelem és szabadság az ignáci lelkiségben.*/ Napfogyatkozás, Róma, 1991, 173.-181. o.

Piet von Breemen S.J.: *Hivatás és küldetés*. Korda Kiadó, 1998.

